

Andrzej Parzonko¹

Katedra Ekonomiki i Organizacji Przedsiębiorstw
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

Konkurencyjność kosztowa polskich gospodarstw mlecznych na arenie europejskiej w perspektywie zmian polityki rolnej UE po 2014 roku

Competitiveness of Polish dairy farms in the European arena against changes in EU agricultural policy after 2014

Synopsis: Celem artykułu było przedstawienie zagadnienia konkurencyjności kosztowej produkcji mleka w gospodarstwach z Polski i wybranych krajach europejskich. Do porównań wykorzystano badania prowadzone w ramach IFCN oraz z Powszechnego Spisu Rolnego 2010. Jak wynika z przeprowadzonych analiz, większość gospodarstw w Polsce jest niekonkurencyjna pod względem kosztów produkcji mleka w stosunku do typowych gospodarstw z Niemiec, Francji, Danii i Holandii. Sytuacja wygląda nieco lepiej w przypadku gospodarstw dysponujących większą skalą produkcji (utrzymujących powyżej 65 krów). Słabością polskich gospodarstw jest niska efektywność techniczna. Głównie niska wydajność pracy i produktywność ziemi.

Słowa kluczowe: koszty produkcji mleka, konkurencyjność, polityka rolna

Abstract. The aim of this article is to present the problems of cost competitiveness of Polish dairy farms and selected European countries. Comparisons were used to study IFCN and Agricultural Census 2010. As can be seen from the analysis, the majority of farms in Poland are uncompetitive in terms of cost of milk production compared to typical farms in Germany, France, Denmark and the Netherlands. The situation is slightly higher for larger farms (more than 65 cows). The weakness of Polish farms was low technical efficiency. Mainly seen in low productivity of labor and land productivity.

Key words: cost of milk production, competitiveness, agricultural policy

Wprowadzenie

Konkurencja jest wszechobecna w życiu gospodarczym i społecznym. Dotyka także gospodarstwa rolnicze, zarówno wówczas jak dwa podmioty stają naprzeciw siebie i walczą o możliwie najlepszą pozycję lub gdy poszczególne podmioty (gospodarstwa rolnicze) nie są stroną na rynku realnym, ale ich koszty produkcji mają zasadniczy wpływ na zdolność konkurencyjną produktów finalnych. W drugiej, wymienionej sytuacji, mówimy o zdolności konkurencyjnej krajowego rolnictwa w całości lub odpowiedniego segmentu tego sektora [Woś 2001]. Rolnictwo jest wówczas ogniwem, które w znacznym stopniu wpływa na konkurencyjność produktów gotowych wytwarzanych przez jednostki przetwórstwa spożywczego. Znaczna część kosztów ponoszonych przez przetwórstwo spożywcze to koszty surowca. Analizując koszty wytwarzania surowców rolniczych (zużycie i ceny czynników produkcji) przeznaczonych do dalszej obróbki oceniamy

¹ Dr inż., e-mail: andrzej_parzonko@sggw.pl

potencjalną konkurencyjność tego ogniwa w łańcuchu marketingowym względem sytuacji w innych krajach. Możemy porównywać przyczyny zróżnicowania kosztów produkcji - efektywność techniczną i ekonomiczną. Na efektywność ekonomiczną (w tym na kosztocłonność) realizowanej produkcji mają wpływ czynniki znajdujące się wewnątrz gospodarstwa - endogeniczne (zasoby czynników, organizacja, umiejętności ludzi, itp.) oraz czynniki zewnętrzne - egzogeniczne. Wśród nich istotna jest polityka rolna oddziałująca na rynek. Jak zaznacza A. Czyżewski specyfika rolnictwa polega na tym, że wykorzystuje ono ziemię. Czynnikiem ten jest niekonkurencyjny w stosunku do pracy i kapitału. Powoduje to, że rolnicy (gospodarujący ziemią) są skazani na permanentny dysparytet dochodów, wynikający przede wszystkim z braku mobilności czynnika ziemi. Jak zaznacza A. Czyżewski „*Współcześnie wiemy, iż nie sposób zlikwidować ów problem, jedynie możliwe jest łagodzenie kwestii agrarnej, głównie poprzez instrumenty wpisujące się w politykę rolną*” [Czyżewski 2011]. Spostrzeżenie to jest bardzo trafne. Pojawia się tylko kwestia kształtowania polityki rolnej (różnych interesów odbiorców polityki). Polityka rolna UE ewoluuje. Także zmienia się w stosunku do sektora mleczarskiego UE. Przedstawione w maju 2008 roku przez Komisję Europejską zmiany wdrażające postanowienia Rady Ministrów ds. Rolnictwa i Rybołówstwa z marca 2008 roku nie zmieniły w sposób znaczący przyjętych założeń w ramach reformy WPR z 2003 roku. Unia Europejska w dalszym ciągu podtrzymała postanowienie o kontynuowaniu systemu kwot mlecznych do roku 2014/2015, jednocześnie proponując wzrost kwot mlecznych dla wszystkich państw UE o 1% w latach kwotowych 2009/2010 do 2013/2014. Zniesienie kwotowania produkcji mleka zostało podtrzymane na rok 2015. Dodatkowo Komisja Europejska zaproponowała ograniczenie zakresu interwencji na rynku mleka. Sprowadza się ono głównie do: 1) odejścia od obligatoryjnych dopłat do prywatnego przechowywania masła oraz stałych cen interwencyjnych zakupu masła i odtuszczonego mleka w proszku, 2) likwidację dopłat do prywatnego przechowywania serów, dopłat do przetwórstwa masła, jego sprzedaży dla organizacji niedochodowych i armii, itp. [Guba, Dąbrowski 2012].

Przyjęty kierunek działań Unii Europejskiej po 2003 roku przyczynia się do głębszej liberalizacji rynku mleka i uzależnienia od sytuacji globalnej. Prowadzić to będzie do większej niestabilności na europejskim rynku mleka. Ceny mleka i produktów mlecznych w większym stopniu uzależnione będą od sytuacji na rynkach światowych. Taka sytuacja niepokoi część ekspertów i polityków UE. W 2009 roku powołana została Grupa Ekspertów Wysokiego Szczebla ds. Mleka. Do jej zadań należało m.in. wypracowanie rozwiązań stabilizujących rynek mleka po likwidacji systemu kwotowania produkcji mleka i innych mechanizmów po 2015 roku. W wyniku prac grupy wypracowane zostało stanowisko, które przyjęła Rada UE i Parlament Europejski w lutym 2012 roku w postaci tzw. „pakietu mlecznego”. Przepisy tego pakietu mają obowiązywać do 2020 roku. Obejmują one następujące obszary: 1) Wzmocnienie siły przetargowej producentów mleka poprzez umożliwienie im zbiorowych negocjacji umów na dostawy mleka. 2) Wprowadzenie formalnych umów na dostawy mleka, w których elementy takie jak: cena, długość trwania, wielkość dostaw, termin dostaw będą swobodnie negocjowane przez strony (rolników, przetwórców). 3) Możliwość tworzenia organizacji międzybranżowych na rynku mleka. 4) Poprawa przejrzystości produkcji mleka w UE poprzez obowiązek przysyłania przez podmioty skupowe informacji o ilości skupionego w każdym miesiącu mleka organom wyznaczonym przez państwa członkowskie. 5) Możliwość zarządzania podażą serów oznaczonych Chronioną Nazwą Pochodzenia lub Chronionym Oznaczeniem Geograficznym. Przedstawione w „pakiecie mlecznym” działania – zdaniem autora –

w bardzo niewielkim zakresie będą przyczyniać się do stabilizacji rynku mleka w Unii Europejskiej. Szczególnie w Polsce, gdzie dominującą formą prawną mleczarni są spółdzielnie, zaproponowane działania nic nie wnoszą.

Przedstawione propozycje zmian polityki rolnej UE w zakresie rynku mleka preferują gospodarstwa silnie ekonomiczne, gdzie koszty wytwarzania mleka są względnie niskie. Powstaje pytanie o konkurencyjność (przede wszystkim kosztową) polskich gospodarstw w stosunku do europejskich? Celem opracowania jest przedstawienie kosztów produkcji mleka w 2009 roku z typowych gospodarstw wyodrębnianych w ramach International Farm Comparison Network (IFCN) z wybranych krajów europejskich (Niemiec, Francji, Holandii, Danii, Ukrainy i Polski)². Dodatkowo przedstawiono aspekt efektywności technicznej, bardzo mocno oddziałujący na kosztocłonność produkcji mleka. Przedstawiona analiza pozwoliła na uogólnienia w aspekcie konkurencyjności kosztowej polskich gospodarstw mlecznych na arenie europejskiej.

Potencjał produkcyjny gospodarstw utrzymujących krowy w Polsce i innych krajach europejskich

Jak wynika z danych Powszechnego Spisu Rolnego z 2010 roku, gospodarstwa rolnicze zajmujące się produkcją mleka w Polsce, charakteryzowały się małą skalą produkcji (ważny czynnik wpływający na kosztocłonność) w stosunku do sytuacji w innych krajach europejskich. Gospodarstwa utrzymujące do 10 krów mlecznych stanowiły aż 83% wszystkich posiadających krowy (tab. 1). Liczba jednostek utrzymujących powyżej 100 krów wynosiła tylko 821, co stanowiło zaledwie 0,2% całej populacji. Towarowych gospodarstw ukierunkowanych lub wyspecjalizowanych³ w produkcji mleka było tylko 54 285, z czego aż 57% stanowiły jednostki utrzymujące od 10 do 19 krów mlecznych (grupa trzecia w tab. 1).

Analizując dane z systemu kwotowania produkcji mleka, gromadzone przez Agencję Rynku Rolnego, okazuje się, że dostawców posiadających hurtową kwotę mleczną w roku 2010/11 było 168 tys., a przeciętna wielkość kwoty mlecznej przypadająca na dostawcę wynosiła 57 tys. kg. Dane te pokazują, że znaczna liczba gospodarstw utrzymujących krowy mleczne nie sprzedaje mleka do mleczarni (nie posiada hurtowej kwoty mlecznej) oraz potwierdzają małą skalę prowadzonej produkcji mleka.

² Międzynarodowa Sieć Gospodarstw Porównawczych (IFCN) jest organizacją funkcjonującą od 2000 roku i jej podstawowym celem jest kreowanie lepszego zrozumienia systemów i kosztów produkcji mleka na świecie. Jest organizacją niezależną (wolną od grup nacisku), w swoich działaniach kierująca się wartościami uznanymi w nauce, stworzona aby tworzyć wiedzę i wymieniać się nią między krajami na świecie. W 2000 roku do IFCN należało 8 krajów, z których prezentowane były dane z 21 typowych gospodarstw mlecznych. W 2010 roku w analizowanej organizacji znajdowały się 44 kraje, z których prezentowane były dane ze 143 typowych gospodarstw mlecznych. Dodatkowo w 2010 roku dokonano analizy rynku mleka z 86 krajów na świecie na podstawie informacji od kompetentnych przedstawicieli z danego kraju

³ Wydzielając tę grupę, z uwagi na ograniczoną dostępność informacji, posłużono się uproszczonymi kryteriami. Autor przyjął założenie, że o ukierunkowaniu gospodarstwa na produkcję mleka świadczy relacja między liczbą utrzymywanych krów mlecznych a powierzchnią użytkowanych UR. Minimalna obsada krów musiała wynosić jeden (minimum jedna krowa na hektar UR). Drugim kryterium, decydującym o towarowości, była liczba utrzymywanych krów w gospodarstwie – minimum 10 sztuk.

Tabela 1. Gospodarstwa zajmujące się chowem krów mlecznych w Polsce w 2010 roku

Table 1. Farms keeping dairy cows in Poland in 2010

Wyszczególnienie	Liczba gospodarstw utrzymujących krowy				
	Łączna liczba*	„małe” 10-19 krow	„średnie” 20-49 krow	„duże” 50-100 krow	„bardzo duże” >100 krow
Grupa 1. Gospodarstwa wiejskie, w których działalność rolnicza (w tym chów krów) stanowi dodatkową działalność gospodarczą ⁴	257 933		Nie dotyczy		
Grupa 2. Towarowe gospodarstwa rolnicze, w których chów krów stanowi niewielką (dodatkową) działalność	116 941		Nie dotyczy		
Grupa 3. Towarowe gospodarstwa rolnicze ukierunkowane na produkcję mleka	54 285	31 336	19 989	2 444	516
Grupa 4. Towarowe gospodarstwa rolnicze (różnokierunkowe), w których chów krów stanowi ważną działalność rolniczą	24 595	16 789	7 372	129	305
Razem	453 754	48 125	27 361	2 573	821

* Z danych Powszechnego Spisu Rolnego 2010 roku wynika, że liczba gospodarstw utrzymujących krowy wynosiła 453902. W tabeli 1 łączna liczba gospodarstw wynosi 453 754. Autor uważa, na podstawie relacji między liczbą utrzymywanych krów a powierzchnią użytków rolnych, że są wątpliwe dane ze 148 gospodarstw (np. 6 gospodarstw utrzymujących powyżej 200 krów użytkuje poniżej hektara UR)

Źródło Opracowanie własne na podstawie: Zwierzęta gospodarskie i wybrane elementy metod produkcji zwierzęcej – Powszechny Spis Rolny 2010, Wydawnictwo GUS 2011.

Na tle zarysowanej sytuacji w Polsce powstaje pytanie: jak przedstawia się produkcja mleka i potencjał produkcyjny gospodarstw w innych krajach europejskich? Największym producentem mleka w UE są Niemcy. W roku kwotowym 2010/2011 narodowa kwota mleczna Niemiec wynosiła 29 329 947 ton i była większa w stosunku do roku kwotowego 2006/2007 o 1 426 900 ton (5,1%). Rzeczywiste wykorzystanie hurtowej kwoty mlecznej w Niemczech w roku kwotowym 2010/2011 wynosiło 29 125 057 ton. W okresie pięciu lat kwotowych (od 2006/2007 do 2010/2011) skup mleka w Niemczech wzrósł o 1 213 540 ton (4,4%). W Niemczech, podobnie jak w innych krajach europejskich, można zauważyć malejącą liczbę gospodarstw mlecznych. W roku 1975 było 565 812 gospodarstw

⁴ **Grupę pierwszą** stanowiły gospodarstwa użytkujące do 10 ha UR (własna i dzierżawiona powierzchnia) i utrzymujące do 10 krów. Jak wynika z badań, gospodarstwa te nie są w stanie uzyskiwać parytetowego dochodu z realizowanej produkcji rolniczej. Zmuszone są do poszukiwania dodatkowych źródeł dochodów w celu utrzymania rodziny. Ich szanse na rozwój (wyraźne zwiększenie rozmiarów działalności rolniczej) są ograniczone ze względu na duże potrzeby kapitałowe. **Grupę drugą** stanowiły gospodarstwa rolnicze użytkujące powyżej 10 ha UR i utrzymujące do 10 krów. Gospodarstwa te, oprócz sprzedaży mleka czerpią przychody ze sprzedaży innych produktów (roślinnych lub zwierzęcych). Prawdopodobieństwo rozwoju tej grupy gospodarstw w kierunku produkcji mleka jest stosunkowo małe. Punkt wyjścia, jakim jest liczba krów, jest bardzo mały, aby nastąpił rozwój tych gospodarstw w kierunku produkcji mleka. **Grupa trzecia** została omówiona powyżej. **Grupę czwartą** stanowiły gospodarstwa utrzymujące powyżej 10 krów i jednocześnie obsada wynosiła poniżej 100 krów na 100 ha UR. W wydzielonej grupie gospodarstw, zasoby ziemi mogłyby pozwolić na zwiększenie pogłowia krów, przy większej specjalizacji produkcji.

mlecznych a w latach 1985, 1990, 2000 i 2010 odpowiednio 361 885, 275 110, 152 650 i 87 513 [Malak-Rawlikowska 2005]. Wyraźna redukcja liczby gospodarstw mlecznych skutkowała wzrostem przeciętnej wielkości dostaw. W roku kwotowym 2010/2011 przeciętne dostawy z niemieckiego gospodarstwa mlecznego wynosiły 332 808 kg mleka (były blisko sześciokrotnie większe niż w Polsce).

Francja jest drugim, pod względem produkcji mleka, krajem w UE. W roku kwotowym 2010/2011 skup mleka we Francji wyniósł 23 942 590 ton i był o 1 149 037 ton (5,0%) większy niż w roku kwotowym 2009/2010. Podobnie jak w Niemczech i innych krajach europejskich we Francji następuje zmniejszenie liczby producentów mleka. W roku 1975 było 633 778 gospodarstw mlecznych a w latach 1985, 1990, 2000 i 2010 odpowiednio 351 056, 226 610, 128 340 i 78 223. Wyraźna redukcja liczby gospodarstw mlecznych skutkowała wzrostem przeciętnej wielkości dostaw. W roku kwotowym 2010/2011 przeciętne dostawy z francuskiego gospodarstwa mlecznego wynosiły 306 081 kg mleka.

Dania i Holandia należą do krajów o bardzo dobrze zorganizowanych gospodarstwach mlecznych. Ciągłe zwiększają swoją produkcję mleka, czego skutkiem jest permanentne przekraczanie narodowych kwot mlecznych i płacenie kar. Najwyższą karę, spośród krajów UE, za przekroczenie kwoty mlecznej w roku kwotowym 2010/2011 musiała zapłacić Holandia. Dostawy mleka do mleczarni, w tym kraju były o 1,2% (140,3 tys. ton) wyższe od przyznanej narodowej kwoty mlecznej. Podobnie Dania zobowiązana była do uiszczenia kary w wysokości 8,5 mln euro. W roku kwotowym 2010/2011 liczba gospodarstw posiadających hurtową kwotę mleczną wynosiła w Danii i Holandii odpowiednio 4 135 i 19 034. Przeciętne dostawy z gospodarstwa duńskiego wynosiły 1 137 917 kg, a z gospodarstwa holenderskiego 618 130 kg mleka.

Ciekawym krajem, który trzeba analizować, ze względu na bardzo korzystne warunki naturalne do produkcji rolniczej jest Ukraina. Głównymi producentami mleka na Ukrainie są gospodarstwa chłopskie, ich udział w globalnej produkcji mleka w 2008 roku wynosił ponad 82%. Przeciętne, gospodarstwo chłopskie na Ukrainie utrzymuje 1-2 krowy. Jest mało konkurencyjne ze względu na małą skalę produkcji, niską jakość produkowanego mleka oraz małą towarowość. Obok gospodarstw chłopskich, funkcjonują tzw. „gospodarstwa farmerskie”, które w latach 2000-2008 zmniejszyły swój udział w produkcji mleka na Ukrainie z 28 do 17%. W roku 2002 przeciętna liczba krów w stadzie gospodarstw farmerskich wynosiła 129 sztuk, w 2006 roku było to 126 sztuk. W roku 2002 i 2006 najwięcej było gospodarstw posiadających do 49 krów. W latach 2002-2006 zmniejszyła się liczba gospodarstw utrzymujących 500-999 krów oraz 1000-1499 krów. Wiele gospodarstw farmerskich wycofało się z produkcji mleka na rzecz bardziej opłacalnej, mniej kapitałochłonnej i mniej pracochłonnej produkcji roślinnej [Parzonko i Sulyma 2009].

Przedstawione dane z pięciu krajów europejskich wskazują na duże zróżnicowanie pomiędzy gospodarstwami prowadzącymi produkcję mleka w Europie. Szczególnie wyraźne różnice występują pomiędzy krajami Europy Zachodniej (Niemcami, Francją, Holandią i Danią) a Polską i Ukrainą. Głębsza liberalizacja polityki rolnej może prowadzić do pogłębiania różnic.

Kosztocłonność produkcji mleka w Polsce i wybranych krajach europejskich

Odzwierciedleniem konkurencyjności kosztowej produkcji mleka w polskich gospodarstwach i z innych krajów europejskich jest kosztocłonność produkcji, czyli koszt wytworzenia jednostki produkcji (w przypadku analizowanego problemu - koszt wytworzenia jednostki mleka). Przy ustalaniu kosztocłonności produkcji mleka pojawiają się różne wątpliwości metodyczne. Do najważniejszych z nich należy: 1) metodyka liczenia kosztów produkcji mleka, 2) mleko może różnić się zawartością poszczególnych składników (białko, tłuszcz, itp.). W przypadku metodyki liczenia kosztów produkcji wśród ekonomistów rolnych istnieją odmienne podejścia. Wykształciło się podejście analityczne i syntetyczne. Zwolennicy podejścia pierwszego traktują gospodarstwo, jako zbiór niezależnych od siebie działalności produkcyjnych, dla których można obliczyć przychody i koszty, a w rezultacie zysk (dochód). Ekonomisci skłaniający się do podejścia syntetycznego, traktują gospodarstwo rolnicze, jako organiczną całość, gdzie ze względu na liczne i ścisłe związki między działami, gałęziami i działalnościami produkcyjnymi nie ma możliwości dokonania w sposób poprawny podziału wszystkich kosztów, zwłaszcza pośrednich między poszczególne działalności [Ziętara 2009].

Mimo, że w większości krajów na świecie zauważa się słabości rachunku kosztów jednostkowych (podejście analityczne), to chęć porównania cen z kosztem jednostkowym wytworzenia danego produktu, skłania ekonomistów rolnych do stosowania rachunku kosztów jednostkowych. W ramach Międzynarodowej Sieci Gospodarstw Porównawczych (International Farm Comparison Network – IFCN) także próbuje się ustalać jednostkowe koszty produkcji mleka. Po zebraniu informacji o typowych gospodarstwach mlecznych z poszczególnych krajów świata (regionów), zespół pracowników IFCN opracowuje wyniki stosując jednolitą metodykę. Obliczając przychody uwzględnia się przychody związane ze sprzedażą mleka, przychody związane ze sprzedażą produktów sprzężonych z produkcją mleka (sprzedaż wybrakowanych krów mlecznych, cieląt, żywca wołowego, koryguje się o przyrost wartości stada). W ramach kosztów wyróżnia się koszty rzeczywiste poniesione na chów bydła mlecznego (koszty bezpośrednie i część kosztów pośrednich), koszty alternatywne (koszty zaangażowania własnych czynników produkcji: ziemi, pracy, kapitału i dodatkowo koszty kwoty mlecznej). Aby obliczyć koszty 100 kg mleka produkowanego w gospodarstwie odejmuje się od kosztów rzeczywistych (bezpośrednich i części pośrednich) poniesionych na chów bydła mlecznego przychody generowane z produktów sprzężonych z produkcją mleka. Wszystkie rachunki przeprowadza się w odniesieniu do 100 kg mleka standardowego (ECM) produkowanego w gospodarstwie. Za kilogram mleka standardowego (ECM) przyjmuje się mleko o zawartości 4% tłuszczu i 3,3% białka. Mleko rzeczywiste przelicza się na mleko standardowe wg następującej formuły: $(0,383 * \% \text{ tłuszczu} + 0,242 * \% \text{ białka} + 0,7832) / 3,1138$.

Tabela 2. Cena i koszty produkcji mleka w wybranych krajach europejskich w 2009 roku [zł/100 kg mleka***]

Table 2. Price and cost of milk production in selected European countries in 2009 [zł/100 kg of milk ***]

Wyszczególnienie	Koszty*			Razem (1+2+3)	Cena mleka [zł/100 kg mleka]	Dochód z zarządzania [zł/100 kg mleka]
	1	2	3			
Niemcy 31 **	110,4	115,1	3,1	228,6	112,0	-116,6
Niemcy 90	112,0	34,2	4,7	150,8	105,7	-45,1
Holandia 70	116,6	51,3	9,3	177,3	107,3	-70,0
Holandia 182	113,5	42,0	9,3	164,8	105,7	-59,1
Francja 50	87,1	59,1	3,1	149,3	121,3	-28,0
Francja 120	127,5	29,5	3,1	160,2	119,7	-40,5
Dania 125	133,7	34,2	3,1	171,1	116,6	-54,5
Dania 240	146,2	21,8	3,1	171,1	118,2	-52,9
Polska 15	118,2	73,9	0,8	192,8	118,2	-74,6
Polska 65	115,1	24,1	0,8	140,0	119,7	-20,3
Polska 147	114,5	18,5	0,8	133,5	121,0	-12,5
Ukraina 1	45,1	34,2	0,0	79,3	59,1	-20,2
Ukraina 121	46,7	4,7	0,0	51,3	71,5	20,2
Ukraina 535	43,5	1,6	0,0	45,1	80,9	35,8

* Koszty: 1) rzeczywiste (bezpośrednie i część pośrednich), 2) alternatywne (zaangażowania własnych czynników produkcji), 3) koszty kwoty mlecznej

**Liczba występująca przy nazwie danego kraju informuje o liczbie krów mlecznych utrzymywanych w gospodarstwie, np.: Niemcy 31– 31 krów mlecznych w typowym gospodarstwie niemieckim

*** Średni kurs wg NBP: 1 USD - 3,11 zł

Źródło: opracowanie własne na podstawie Dairy Report, International Farm Comparison Network, 2010.

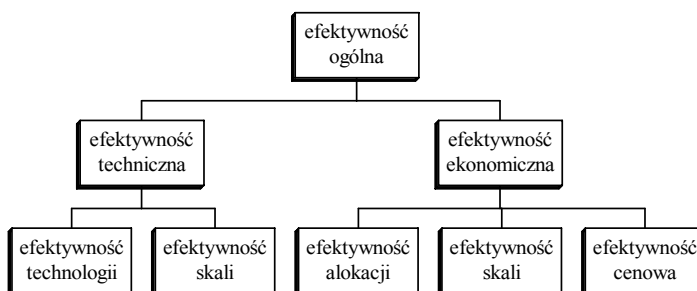
Jak wynika z danych przedstawionych w tabeli 2, rzeczywiste koszty (bezpośrednie i część pośrednich) produkcji 100 kg mleka o parametrach standardowych w typowych⁵ gospodarstwach z wybranych krajów Europy Zachodniej (Niemiec, Francji, Holandii i Danii) były na bardzo zbliżonym poziomie jak w wydzielonych typowych gospodarstwach z Polski. Koszty alternatywne (zaangażowania własnych czynników produkcji) były wyraźnie uzależnione od skali prowadzonej działalności. W polskich

⁵ W metodyce badań stosowanej w Międzynarodowej Sieci Gospodarstw Porównawczych (IFCN) można wyróżnić kilka sposobów ustalania parametrów produkcyjno-ekonomicznych **typowych gospodarstw mlecznych**. Pierwszym sposobem jest panel dyskusyjny złożony z rolników, doradców i naukowców, podczas którego dyskutowane i przyjmowane są parametry produkcyjno - ekonomiczne typowego gospodarstwa mlecznego z danego regionu. Inną możliwością ustalenia danych typowego gospodarstwa mlecznego (dla danego kraju lub regionu) jest bazowanie na danych statystyki masowej, z niewielkimi zmianami wskazanymi przez ekspertów. Trzecim sposobem pozyskania danych są parametry z pojedynczych gospodarstw danego kraju, z korektami dokonanymi przez ekspertów. Ostatnią możliwością, są dane z pojedynczych gospodarstw – z określonych regionów kraju - nie korygowane przez ekspertów z poszczególnych krajów. Różne możliwości dostarczania informacji o typowych gospodarstwach mlecznych z poszczególnych krajów do IFCN wynikają z dużej różnorodności krajów uczestniczących w badaniach.

gospodarstwach utrzymujących 15 krów mlecznych były one wyższe niż w gospodarstwach z analizowanych krajów Europy Zachodniej. Łączne koszty produkcji mleka (rzeczywiste i kalkulowane) były w polskim gospodarstwie utrzymującym 15 krów prawie najwyższe (poza gospodarstwem niemieckim z 31 krowami). Inaczej przedstawia się konkurencyjność kosztowa polskich gospodarstw utrzymujących 65 i 147 krów – dysponują one przewagami w zakresie kosztów alternatywnych (zaangażowania własnych czynników produkcji). Gospodarstwa z Ukrainy w 2009 roku charakteryzowały się zdecydowanie najniższymi kosztami produkcji mleka spośród porównywanych krajów.

Efektywność techniczna kluczowym czynnikiem wpływającym na kosztocłonność produkcji

W ekonomice i organizacji gospodarstw rolniczych najczęściej wyróżnia się efektywność ekonomiczną i techniczną. Niemniej jednak niektórzy autorzy patrzą na problem efektywności szerzej i bardziej szczegółowo. Między innymi W. Piskorz wyróżniał efektywność (bądź nieefektywność) techniczną, cenową i strukturalną. Nieefektywność techniczna gospodarstwa „...oznacza się względnie niesprawnymi technikami wytwórczymi, tzn. inne gospodarstwa z tej samej ilości czynników wytwórczych dają większą produkcję, bądź na taką samą produkcję zużywają mniej nakładów”. Z nieefektywnością cenową mamy wówczas do czynienia kiedy „...gospodarstwo nie dostosowuje proporcji wykorzystywanych czynników wytwórczych do kosztów ich użycia oraz produktywności, w sposób zrównujący produktywność końcową tych czynników z ich kosztami krańcowymi”. Nieefektywność strukturalna występuje wtedy, gdy „...gospodarstwo odznacza się skalą produkcji odbiegającą od optymalnej” [Piskorz 1990].

Rys. 1. Kategorie efektywności

Fig. 1. Categories efficiency

Źródło: [Kowalski 1992].

Z. Kowalski wyróżnił dwie kategorie efektywności – efektywność techniczną i efektywność ekonomiczną. Wyznaczają je dwie grupy czynników. Pierwsza, mająca wpływ na efektywność ekonomiczną, związana z cenami. Druga grupa czynników, mająca wpływ na efektywność techniczną, „..... nie wiąże się z poziomem i relacjami cen” [Kowalski 1992].

Efektywność techniczna jest bardzo ważnym elementem wpływającym na efektywność ekonomiczną. Przede wszystkim wpływa na kosztocłonność produkcji. Do wyznaczania efektywności technicznej można stosować różne mierniki i wskaźniki. W przypadku typowych gospodarstw mlecznych, wydzielonych w ramach IFCN, możliwa jest ocena produktywności ziemi, technicznej wydajności pracy oraz wybranych elementów technologii produkcji mleka (wydajność mleczna i brakownie krów). Głównym produktem wytwarzanym w wydzielonych typowych gospodarstwach było mleko. Powierzchnia UR i stopień jej wykorzystania był różny, głównie uzależniony od skali produkcji mleka. Bardzo ważnym wskaźnikiem, informującym o produktywności ziemi jest produkcja mleka z hektara głównej powierzchni paszowej. Niekwestionowanym liderem w tym aspekcie były gospodarstwa holenderskie i duńskie (tab. 3). O bardzo intensywnym wykorzystaniu ziemi w tych gospodarstwach świadczy też obsada krów. W gospodarstwach holenderskich wynosiła ona powyżej 1,6, a w gospodarstwach duńskich powyżej 1,3 krowy na ha UR. Bardzo ciekawym zagadnieniem są nakłady pracy ludzkiej i związana z nimi techniczna wydajność pracy.

Tabela 3. Wybrane mierniki i wskaźniki efektywności technicznej typowych gospodarstw z wybranych krajów europejskich w 2009 roku

Table 3. Selected indicators of technical efficiency of typical farms in selected European countries in 2009

Wyszczególnienie	Zasoby ziemi i jej produktywność*			Nakłady i wydajność pracy			Wydajność mleczna i brakowanie krów	
	1*	2	3	4	5	6	7	8
Niemcy 31	39,3	100	5187	1,5	96	62	6576	28
Niemcy 90	97,0	85	8913	3,3	45	101	8165	38
Holandia 70	41,3	100	14264	1,2	92	223	8416	32
Holandia 182	111,2	100	13166	2,3	78	289	8044	37
Francja 50	61,0	78	7846	1,9	100	89	7466	32
Francja 120	240,0	36	11864	3,0	94	155	8542	35
Dania 125	115,8	78	12942	2,1	59	253	9352	28
Dania 240	226,6	80	12381	3,6	28	283	9352	28
Polska 15	32,0	80	4000	2,5	100	19	6826	21
Polska 65	100,0	89	5251	5,2	47	41	7190	25
Polska 147	98,0	100	12896	4,7	53	122	8597	32
Ukraina 1	2,3	18	7222	0,7	100	2	2990	20
Ukraina 535	3864,0	50	1221	227,1	0	b.d.	4411	35

*1) Powierzchnia UR [ha], 2) Odsetek UR wykorzystywanych jako pasze dla krów mlecznych [%], 3) Produkcja mleka z hektara głównej powierzchni paszowej [kg mleka/ha UR], 4) Liczba osób pracujących w gospodarstwie [liczba jednostek pełnosprawnych], 5) Procentowy udział nakładów pracy rolnika i jego rodziny w nakładach pracy ogółem [%], 6) Produkcja mleka na godzinę pracy [kg], 7) Wydajność mleczna krów [kg], 8) Przeciętny roczny procent brakowania krów [%]

**Liczba występująca przy nazwie danego kraju informuje o liczbie krów mlecznych utrzymywanych w gospodarstwie, np.: Niemcy 31– 31 krów mlecznych w typowym gospodarstwie niemieckim

Źródło: opracowanie własne na podstawie Dairy Report, International Farm Comparison Network, 2010.

Jaka wynika z prezentowanych danych w tabeli 3, w większości analizowanych gospodarstwach praca własna rolnika i jego rodziny stanowiła podstawę nakładów pracy. Potwierdza to fakt, że podstawą europejskiego rolnictwa są gospodarstwa rodzinne. Jednak występowały bardzo duże różnice w wydajności pracy. Produkcja mleka na godzinę pracy wahała się od 2 kg w gospodarstwie ukraińskim utrzymującym jedną krowę do 289 kg w gospodarstwie holenderskim utrzymującym 182 krowy. W analizowanej grupie gospodarstw, w zakresie technicznej wydajności pracy, wyraźnie dominowały gospodarstwa holenderskie i duńskie. Gospodarstwa polskie charakteryzowały się niską wydajnością pracy, szczególnie gospodarstwa utrzymujące 15 i 65 krów. Sytuacja ta wynikała częściowo z słabego wyposażenia polskich gospodarstw w maszyny i urządzenia oraz przestarzałej technologii produkcji. W zakresie podstawowych wskaźników prezentujących aspekty technologii produkcji mleka można wyróżnić wydajność mleczną i brakowanie krów. Jak wynika z danych przedstawionych w tabeli 3, wydajność mleczna krów wahała się od 2990 kg w gospodarstwie ukraińskim (utrzymującym jedną krowę) do 9352 w gospodarstwach duńskich. Z wydajnością mleczną ściśle skorelowane było brakowanie krów. Generalnie im wyższa wydajność tym wyższe brakownie.

Podsumowanie i wnioski

1. Przyjęty kierunek działań Unii Europejskiej po 2003 roku (ciągle podtrzymywany) przyczynia się do głębszej liberalizacji rynku mleka i uzależnienia od sytuacji globalnej. Prowadzić to będzie do większej niestabilności na europejskim rynku mleka. Ceny mleka i produktów mlecznych w większym stopniu zależne będą od sytuacji na rynkach światowych. Zaproponowane w „pakiecie mlecznym” działania – zdaniem autora – w bardzo niewielkim zakresie będą przyczyniać się do stabilizacji rynku mleka w Unii Europejskiej. Szanse na istnienie i rozwój mają gospodarstwa silnie ekonomiczne, gdzie koszty wytwarzania mleka są względnie niskie.
2. Gospodarstwa rolnicze, zajmujące się produkcją mleka w Polsce, charakteryzują się małą skalą produkcji w stosunku do sytuacji w innych krajach europejskich. Dostawy mleka do mleczarni z przeciętnego gospodarstwa w Niemczech, Francji, Danii, Holandii były w 2010 roku odpowiednio sześciokrotnie, pięciokrotnie, dwudziestokrotnie i jedenastokrotnie większe niż w Polsce.
3. Kosztochłonność produkcji mleka Polsce jest wysoka. Jak wynika z prac IFCN, w 2009 roku łączne koszty (rzeczywiste i kalkulowane) produkcji 100 kg mleka o parametrach standardowych były w polskim gospodarstwie utrzymującym 15 krów jednymi z wyższych (poza gospodarstwem niemieckim z 31 krowami). Nieco inaczej przedstawia się konkurencyjność kosztowa polskich gospodarstw utrzymujących 65 i 147 krów – dysponują one przewagami w zakresie kosztów alternatywnych (zaangażowania własnych czynników produkcji). Daje to nadzieję gospodarstwom o większej skali produkcji na istnienie i rozwój w przyszłości. Trzeba jednak podkreślić, że takich gospodarstw w Polsce jest niewiele.
4. Słabością polskich gospodarstw prowadzących produkcję mleka jest niska ich efektywność techniczna. Przede wszystkim zawraca uwagę bardzo niska techniczna wydajność pracy i produktywność ziemi. Przestarzałe technologie produkcji, słabe

wyposażenie w maszyny i urządzenia, niefunkcjonalne (pod kątem organizacji pracy) budynki inwentarskie mają wpływ na tę sytuację.

- Większość gospodarstw, prowadzących chów krów w Polsce, jest niekonkurencyjna pod względem kosztów produkcji z gospodarstwami z krajów zachodnioeuropejskich. Wyrównujące się ceny czynników produkcji (w tym pracy) pogłębiają różnice. Sposób naliczania dopłat bezpośrednich „konserwuje” istniejący stan (przyczynia się do kapitalizacji wartości ziemi). Konieczne są działania uwzględniające specyfikę produkcji mleka – wysoką kapitałochłonność i pracochłonność produkcji. Środki przewidziane w ramach funduszy strukturalnych UE na działania poprawiające konkurencyjność rolnictwa powinny być „łatwiej dostępne” na budowę nowoczesnych obór dla krów. Przepisy prawne nie mogą blokować szybkich inwestycji w budynki inwentarskie.

Literatura

- Czyżewski A. [2011]: Dylematy kwestii agrarnej w panoramie dziejów. Zeszyty Naukowe SGGW, Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej, nr 90.
- Guba W., Dąbrowski J. [2012]: Deregulacje rynku mleka w Unii Europejskiej – skutki i zalecenia dla Polski. Roczniki Nauk Rolniczych, Seria G, Tom 99, zeszyt 1, s. 33.
- Kowalski Z. [1992]: Kategorie efektywności produkcji (w świetle funkcji produkcji). Zagadnienia Ekonomiki Rolnej, nr 4.
- Malak – Rawlikowska A. [2005]: Ekonomiczne i organizacyjne skutki wprowadzenia systemu regulacji produkcji mleka w wybranych krajach Unii Europejskiej i w Polsce na przykładzie systemu kwotowania produkcji mleka. Wydawnictwo SGGW, Warszawa.
- Parzonko A., Sulyma N. [2009]: Stan i kierunki zmian na rynku mleka Ukrainy. Roczniki Nauk Rolniczych. Seria G - Ekonomika Rolnictwa, T. 96, nr 1, s. 130-140.
- Piskorz Wł. [1990]: Metody mierzenia względnej efektywności technicznej produkcji rolniczej. Zagadnienia Ekonomiki Rolnej, nr ½.
- Woś A. [2001]: Konkurencyjność potencjalna polskiego rolnictwa. Wydawnictwo IERiGŻ, Warszawa, s. 7
- Ziętara W. [2009]: Rachunek kosztów w przedsiębiorstwach rolniczych w teorii i praktyce. Journal of Agribusiness and Rural Development, nr 2(12), Poznań.
- Dairy Report [2010], Wydawnictwo International Farm Comparison Network.